

ALFONSAS MOTUZAS

Vytauto Didžiojo universitetas

ŠVENTŪJŲ ARKANGELŲ MYKOLO, GABRIELIAUS IR RAPOLO LIAUDIES PAMALDUMAS LIETUVOJE

The Folk Piety of Saints Archangels
Michael, Gabriel and Raphael in Lithuania

SUMMARY

Lithuania is famous for ethnic culture: songs, dances and hymns. It stands in to the Saints Archangels Michael, Gabriel and Raphael folk piety practice of the worship. The aim – to reveal the Saints Archangels Michael, Gabriel and Raphael respect for piety practices identities of Lithuania. The survey results revealed, that, first, the Saints Archangels Michael, Gabriel and Raphael Saints Archangels Michael, Gabriel and Raphael respect for piety practices origins of Christianity begins with the first steps, and later became of the Catholic and Orthodox confession of faith of the saints actually in the world, along with Lithuania. Secondly, that folk piety practices esolution in Lithuania is revealed their assigned prayers (litanies) and songs (hymns). Third, the Saints Archangels Michael, Gabriel and Raphael respect folk piety practice of literar and musical texts origins in Lithuania are of local origin, which justifies the work the beginning of the mentioned hypothesis, that the folk piety practice of the worship of Saints Archangels Michael, Gabriel and Raphael in Lithuania stands uniqueness in the music.

SANTRAUKA

Lietuva garsi etnine kultūra – dainomis, šokiais ir giesmėmis. Joje išsiskiria šventųjų arkangelų Mykolo, Gabrieliaus ir Rapolo gerbimo liaudies pamaldumo praktika. Tyrimo tikslas – atskleisti šventųjų arkangelų Mykolo, Gabrieliaus ir Rapolo gerbimo liaudies pamaldumo praktikos savitumą Lietuvoje.

Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad, pirma, šventųjų arkangelų Mykolo, Gabrieliaus ir Rapolo gerbimo pamaldumo praktikos ištakos prasideda su pirmaisiais krikščionybės žingsniais, vėliau tapo viena iš katalikybės ir stačiatikybės tikėjimo šventųjų išpažinimo tiesų pasaulyje, o kartu ir Lietuvoje. Antra, ši liaudies

RAKTAŽODŽIAI: archangelai, šv. Mykolas, šv. Gabrielius, šv. Rapolas, Lietuva, giesmės, muzika.

KEY WORDS: archangels, St. Michael, St. Gabriel, St. Raphael, Lithuania, songs, music.

pamaldumo praktikos raiška Lietuvoje atsiskleidžia per jiems skirtas maldas (litanijas) bei giesmes. Trečia, šventiesiems arkangelams Mykolui, Gabrieliui ir Rapolui gerbimo liaudies pamaldumo praktikai skirtos literatūrinių ir muzikinių tekstų ištakos Lietuvoje yra vietinės kilmės, o tai ir pagrindžia darbo pradžioje išsikelta hipotezė, kad šventųjų arkangelų Mykolo, Gabrieliaus ir Rapolo gerbimo liaudies pamaldumo praktika Lietuvoje unikalumu atsiskleidžia muzikoje.

ĮVADAS

Lietuva yra savita savo etnine kultūra, architektūra, dainomis, šokiais bei religinėmis giesmėmis. Religinių giesmių kontekste savitos yra giesmės, skirtos arkangelams. Iš Dievo apreiškimo žinome, kad yra 9 angelų chorai – pulkai. Tai angelai, arkangelai, galybės, valdžios, kunigaikštystės, viešpatystės, sosto angelai. Taip pat cherubinai ir serafimai¹. Šiandien moksliniais tyrimais nėra nei patvirtintas, nei paneigtas angelų buvimas. Tai grynai tikėjimo klausimas. Krikščioniškajame pasaulyje žmonės globojančios gerosios dvasios vadinamos angelais. Pats angelo vardas reiškia „pasiuntinys“, angelai pasiūsti padėti žmonėms. Nuo pirmųjų krikščionybės amžių šventumo požymiu laikyti stebuklai. Tikėta, kad juos galima patirti pirmiausia tarpininkaujant angelams, arkangelams, cherubinams, serafimams. Arkangelai, anot mistikės Matildos, siunčiami sustiprinti kankinius, padėti tiems, kurie yra persekiojami dėl Dievo. Arkangelai įkūnija Dievo savybes. Reikšmingiausi iš jų – šventieji Mykolas, Gabrielius ir Rapolas. Jie yra ypatingi pasiuntiniai, skirti įvairiais laikotarpiais apreikšti Dievo valią².

Lietuvoje jiems skirtas pamaldumas nuodugniau nebuvo tyrinėtas, skelbtos tik kelios žinutės enciklopedijose, todėl šis darbas pagrįstas pirminiais šaltiniais. Tai Šv. Antano religijos studijų instituto prie Katalikų teologijos fakulteto Vytauto Didžiojo universitete Folkloro kabineto archyvinė medžiaga³ ir 1996 m. *Liturginio maldyno*⁴ bei 1930, 1993, 2005 m. giesmyių⁵ duomenys.

Apie šventuosius arkangelus vertingos religijotyrinės, istoriografinės ir etnologinės informacijos chronologiškai teikė knygos: 1958 m. išleista kun. dr. Juozo Vaišnoros monografija *Marijos garbinimas Lietuvoje*⁶, 1993 m. išspausdinta etnologės Angelės Vyšniauskaitės knyga *Mūsų metai ir šventės*⁷, 1994 m. kunigų Alfonso Bulotos ir Laimučio Benio išleista knyga *Šventųjų gyvenimai*⁸, 1996 m. Katalikų Bažnyčios Katekizmas⁹, 1998 m. Šventasis Raštas¹⁰, 1999 m. Rasos Balčikonytės išversta Peterio Browno knyga *Šventųjų kultas*¹¹ bei 2005 m. straipsnio autoriaus išleistas vadovėlis aukštosioms mokykloms *Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje*¹².

ŠVENTŪJŲ ARKANGELŲ MYKOLO, GABRIELIAUS IR RAPOLO GERBIMO PAMALDUMO PRAKTIKOS KILMĖ

Katalikų liturgiją sudaro Šv. Mišios ir pridedamųjų pamaldų apeigos, arba liaudies pamaldumo praktikos, kurios

viešai atliekamos ne per mišias vietos žmonių kalba¹³. Sąvoka *liaudiškasis pamaldumas* nusakomos „įvairios privatus ar

bendruomeninio pobūdžio kultūrinės apraiškos, kurios atsižvelgiant į krikščionių tikėjimo kontekstą reiškiasi visų pirma ne šventosios liturgijos formomis, bet ypatingais aspektais, pasiskolintais iš kokios nors tautos etninės grupės ar jų kultūros¹⁴. Tai religinės apeigos, susiformavusios Bažnyčios kalendorinių metų ciklo iškilmių, švenčių, minėjimų, šventų vietų lankymo pagrindu. Pridedamosios pamaldų apeigos, arba liaudies pamaldumo praktikos, yra skirtos liaudžiai. Remiantis Lietuvos Katalikų Bažnyčios Liturginiu maldynu, jas sudaro Švč. M. Marijos valandos, Švč. M. Marijos kalbamasis ir giedamasis bei Švč. Jėzaus vardo rožiniai, Kryžiaus kelias, Graudūs verksmai, Gedulinės valandos (psalmės), šermeninės giesmės. Prie jų priskiriamos gegužinės ir birželinės pamaldos bei šventiesiems skirtos užtarimo maldos ir giesmės¹⁴. Iš Lietuvos Katalikų Bažnyčios liaudies pamaldumo praktikų išsiskiria šventųjų arkangelų Mykolo, Gabrieliaus ir Rapolo gerbimo liaudies pamaldumo praktika.

Katalikų Bažnyčios Katekizme sakoma, kad dvasinių, nekūninių būtybių, kurias Šventasis Raštas vadina angelais, egzistavimas yra tikėjimo tiesa¹⁵. Iš angelų pulko išsiskiria arkangelai. Arkangelai yra Dievo ženklai, pasirodantys žmonėms iš aukštybių, norintys paskleisti kokią nors žinią. Ryškus pavyzdys – Mykolas, Gabrielielis ir Rapolas.

Šventasis arkangelas Mykolas yra pirmasis iš angelų, o jo vardo reikšmė tiesiogiai siejama su Aukščiausiuoju. Senajame Testamente randama faktų, kad arkangelas Mykolas tarpininkauja tarp Dievo ir žmonių kaip gerasis angelas. Jis – užtarėjas, Dievo valios reiškėjas¹⁶. Nuo pirmųjų krikščionybės amžių ma-

noma, kad šv. arkangelas Mykolas saugo ir vaduoja tikinčiųjų sielas nuo piktųjų jėgų. Ikonografijoje vaizduojamas su sparnais ir trimitu rankose arba laikantis žemės rutulį ir ietį, nes kovoja su puikybės demonu, globoja Bažnyčią. Jis taip pat ligonių patepimo ir mirštančiųjų sargas. Tikima, kad šv. arkangelas Mykolas lydi mirusiųjų vėles į dangų ir gina jas nuo tamsos jėgų¹⁷. Tikima, kad būtent šv. arkangelas Mykolas paskelbs Paskutinio teismo dieną. Taip pat šis šventasis mene vaizduojamas kaip nešas į dangų Mariją.

Švento arkangelo Gabrieliaus vardas reiškia „Dievas yra mano jėga“ arba „Dievo žmogus“. Žemiškoje ir dangiškoje sferoje jis yra prisikėlimas, liepsna, dosnumas, tyrumas, pusiausvyra, kovotojas su godumo ir gobšumo demonais. Šv. arkangelas Gabrielielis yra Dievo visagalybės skelbėjas, Dievo tarnas, Dievo pasiuntinys ir Dievo jėga¹⁸. Jis įvairių įvykių, susijusių su Mesiju, aiškintojas. Jis pareiškė Judėjos kunigui Zacharijui, kad jo žmona pagimdysianti Joną Krikštytoją (Lk 1, 5–19). Taip pat jis paskelbia ir Marijai, kad ji nekaltai pradės ir pagimdys Dievo Sūnų, kurį turės pavadinti Jėzumi (Lk 1, 31–33).

Tikima, kad šv. arkangelas Gabrielielis atėjo pranešti šv. Juozapui apie jo sužadėtinės dieviškąją motinystę ir tai, kad jis turės būti tėvu Dievo Sūnui, kuriam jis pats suteiks Jėzaus vardą (Mt 1, 18–21).

Taip pat tikima, kad šv. arkangelas Gabrielielis pasirodė piemenims ir jiems apreiškė apie Išganytojo gimimą (Lk 2, 9–12; 2. 14). Jis yra tas angelas iš dangaus, kuris prakaituojantį, krauju ir velnio gundomą Išganytoją sustiprina Alyvų darželyje, nurita akmenį nuo kapo angos ir praneša pasauliui Išganytojo

prisikėlimą ankstyvą Velykų rytą ir po keturiasdešimt dienų patvirtina apaštalamas jo užžengimą į dangų, primindamas jiems jo grįžimą laiko pabaigoje.

Pagal liaudies tradicijas šv. arkangelas Gabrielius yra vaikų gimimo ir vilties angelas, paprastai sulaukiantis prašymų iš moterų, trokštančių pastoti, ir turi ypatingų pareigų, susietų su vaikų gimimu, vedantis negimusias dvasias devynis išnešiojimo mėnesius. Sakoma, kad įlinkimas tarp nosies ir viršutinės lūpos yra šv. arkangelo Gabrieliaus ženklas, mat jis prisiliečia prie vaiko įspėdamas jį nutilti prieš šventus dėsnius. Dažniausiai vaizduojamas pučiantis trimitą, nes jis paskleisiąs paskutinius trimito garsus pranešdamas laiko pabaigą ir skelbdamas visuotinį teismą. Šv. arkangelo Gabrieliaus spalvos yra kaip mėnulio – sidabrinės ir baltai spindinčios. Jis – maldos giesmės „Viešpaties angelas“ herojus.

Šv. arkangelas Gabrielius drauge su šv. arkangelu Rapolu nubaudžia sukilusių angelus (Apr. 12, 7–12a [12b]).

Švento arkangelo Rapolo vardas hebrajiškai (*Raphā'el*) reiškia „Dievas gydo“. Šv. arkangelas Rapolas yra gydytojų ir ligonių globėjas. Jis yra išmintingas ir galingas vedlys tiems, kurie atsiduoda

santuokai, ypač sužadėtiniams ir jaunoms šeimoms; patarėjas ir ramstis tiems, kurie ieško savo pašaukimo; budrus jaunystės sergėtojas (Tob 12, 15; plg. Apr 8, 2). Pasak Talmudo, Rapolas buvo vienas iš trijų angelų, aplankiusių Abromą po jo apipjaustymo. Šv. arkangelas Rapolas yra keliautojų bei piligrimų gynėjas, todėl mene vaizduojamas su sparnais, keliautojo drabužiais ir sandalais. Paprastai jis turi kelionmaišį (kartais pintinę), piligrimo lazda (Dievo pasiuntinio ženklą), gertuvę, rankose laiko apvalią dėžutę ar komuninę. Jis dėvi žalią apsiaustą, kurio spalva simbolizuoja gyvenimą ir sveikatą¹⁹.

Iš surinktos medžiagos matyti, kad šių šventųjų angelų gyvenimai, jų darbai pirmiesiems krikščionims buvo gerbimo objektai, vėliau tapę viena iš katalikybės ir stačiatikybės tikėjimo šventųjų išpažinimo tiesų. Šventųjų kultas, arba gerbimas (toliau tekste – gerbimas), – vienas esminių katalikybės ir stačiatikybės bruožų, be to, svarbus krikščioniškosios kultūros aspektas²⁰. Liturgijoje Bažnyčia prisijungia prie angelų „Šv. Angelų litanijoje“, iš kurių ypač šlovinami šv. Mykolas, šv. Gabrielius, šv. Rapolas. Pažvelkime į šių šventųjų gerbimą Lietuvoje.

Literatūra ir nuorodos

¹ Alfonsas Bulota, Laimutis Benys, *Šventųjų gyvenimai*. Lietuvos Katalikų kalendorius. – Kaunas: Alytaus angelų sargų bažnyčios religinės bendruomenės leidykla, 1994, p. 298.

² *Arkangelai*, parengė Renata Vanagaitė SSC, Bernardinai.lt, 2005. <<http://www.vydija.lt/kalendorius/rugsejis/arkangelai.htm>> [žiūrėta: 2015 08 06]

³ 1996–2003, 2005 m. vasaros lauko ekspedicijų medžiaga, *Šv. Antano religijos studijų instituto prie Katalikų teologijos fakulteto Vytauto Didžiojo universitete Folkloro kabineto archyvinė medžiaga*, Kretinga, 2005.

⁴ *Liturginis maldynas*, Lietuvos Vyskupų Konferencija. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1996.

⁵ *Grynai musishkai parashytu gismiu lobynas (Thesaurus Lituanorum Hymnorum)*. Gysmes su natoms, parengė kun. Kaz. Balandios-Zichkus-Ambrozaitys. Dorrisville. ILL. U.S.A., 1924; *Giesmynas*, paruošė kun. J. Tilvytis, M.J.G. Marijampolė: Marijonų spaustuvė, 1930; *Liturginis giesmynas*, paruošė kun. K. Senkus M.M.S. Išleido Vilkaviškio vyskupijos kurija, 1993; *Naujasis liturginis giesmynas*, sudarė. kun. K. Senkus M.M.S. Kauno arkivyskupijos kurija, 2005.

- ⁶ Juozas Vaišnora, *Marijos garbinimas Lietuvoje*. Roma: Fausto Failli, 1958.
- ⁷ Angelė Vyšniauskaitė, *Mūsų metai ir šventės*. Kaunas: Šviesa, 1993.
- ⁸ Alfonsas Bulota, Laimutis Benys, *Šventųjų gyvenimai*.
- ⁹ *Katalikų Bažnyčios katekizmas*. Kaunas: Tarpdiecezinė katechetikos komisijos leidykla, 1996.
- ¹⁰ *Šventasis Raštas. Senasis ir Naujasis Testamentas*. Vertimas iš hebrajų, aramėjų ir graikų kalbų. Lietuvos Katalikų Vyskupų Konferencija: Katalikų pasaulis, 1998.
- ¹¹ Peter Brown, *Šventųjų kultas*. Vertė R. Balčikonytė. Vilnius: Aidai, 1999.
- ¹² *Grynai musishkai parashytu gismiu lobynas; Giesmynas; Liturginis giesmynas; Naujasis liturginis giesmynas*.
- ¹³ *Liturgijos apžvalga*. Knygą parengė: s. O. Baliūnaitė ACJ, s. E. Bedalytė ACJ. Tekstus papildė kun. V. Šimkūnas SJ. Kaunas, 1996, p. 74.
- ¹⁴ Dievo kulto ir sakramentų kongregacija. Liaudiškojo pamaldumo ir liturgijos vadovas, *Bažnyčios žinios* 11, 2003, p. 17.
- ¹⁵ *Katalikų Bažnyčios katekizmas*, Nr. 328.
- ¹⁶ Alfonsas Bulota, Laimutis Benys, *Šventųjų gyvenimai*.
- ¹⁷ *Arkangelai*.
- ¹⁸ *Šv. arkangelas Gabrielius*. <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2009-03-24-sv-arkangelas-gabrielius/7269>> [žiūrėta: 2015 08 06]
- ¹⁹ *Šv. Arkangelas Rapolas*. <<http://www.polia.info/Ikona/Rapolas.htm>> [žiūrėta: 2015 08 07]
- ²⁰ *Arkangelai*.

B. d.